

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

SECURITATE NUCLEARĂ. STUDIU
DE CAZ: UNIUNEA EUROPEANĂ
ȘI IRAN

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. ADRIAN LIVIU IVAN

DOCTORAND:
NICOLETA FLORICA LAȘAN

CLUJ NAPOCA,
2012

CUPRINS

INTRODUCERE	5
1. SECURITATE: CONCEPTE ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ	14
1.1. SECURITATE - ORIGINE, EVOLUȚII, DEFINIȚII	14
1.2. VIZIUNEA CLASICĂ ASUPRA SECURITĂȚII	19
1.3. VIZIUNEA POST-RĂZBOI RECE ASUPRA SECURITĂȚII.....	22
1.4. TEORIILE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ȘI SECURITATEA	28
1.5. SECURITATEA ÎN TEORIA ȘI PRACTICA ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE	37
2. SECURITATE NUCLEARĂ: PROVOCĂRI ȘI RĂSPUNSURI DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XX PÂNĂ ÎN SECOLUL XXI.....	44
2.1. TEHNOLOGIA NUCLEARĂ	44
2.2. UTILIZAREA ENERGIEI NUCLEARE ÎN SCOPURI PAȘNICE, RISCURI, PROVOCĂRI ȘI REGLEMENTĂRI ÎN DOMENIU	46
2.3. PROLIFERAREA ARMELOR NUCLEARE	58
2.4. REGIMUL INTERNAȚIONAL DE NEPROLIFERARE NUCLEARĂ	62
2.4.1. <i>Acorduri și tratate multilaterale în domeniul neproliferării nucleare.....</i>	<i>64</i>
2.4.2. <i>Acorduri și tratate bilaterale în domeniul neproliferării nucleare.....</i>	<i>72</i>
2.4.3. <i>O lume fără arme nucleare?</i>	<i>73</i>
2.5. PROVOCĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII INTERNAȚIONALE DIN PARTEA STATELOR CARE PROLIFEREAZĂ.....	75
2.5.1. <i>India.....</i>	<i>76</i>
2.5.2. <i>Pakistan</i>	<i>78</i>
2.5.3. <i>Coreea de Nord.....</i>	<i>80</i>
3. PROGRAMUL NUCLEAR IRANIAN.....	84
3.1. MOTIVAȚIILE PROGRAMULUI NUCLEAR IRANIAN	84
3.1.1. <i>Dreptul la un program nuclear pașnic și susținerea internă.....</i>	<i>84</i>
3.1.2. <i>Nevoile energetice</i>	<i>86</i>
3.1.3. <i>Mândria națională și prestigiul</i>	<i>87</i>
3.1.4. <i>Supraviețuirea regimului</i>	<i>88</i>
3.1.6. <i>Hegemonia regională</i>	<i>90</i>
3.1.7. <i>Securitate</i>	<i>90</i>

3.2. CRONOLOGIA PROGRAMULUI NUCLEAR IRANIAN	95
3.2.1. <i>Perioada 1950-1979</i>	95
3.2.2. <i>Perioada 1980-1989</i>	97
3.2.3. <i>Perioada 1990-2002</i>	99
3.2.4. <i>Perioada 2003-prezent</i>	102
3.2.5. <i>Quo vadis Iran?</i>	119
3.3. CONSECINȚE ALE PROGRAMULUI NUCLEAR IRANIAN.....	123
3.3.1. <i>Consecințe asupra regimului internațional al neproliferării nucleare</i>	123
3.3.2. <i>Consecințe asupra securității internaționale</i>	125
3.4. RĂSPUNSUL COMUNITĂȚII INTERNAȚIONALE	129
3.4.1. <i>Organizația Națiunilor Unite</i>	129
3.4.2. <i>Agenția Internațională pentru Energie Atomică</i>	136
3.4.3. <i>Statele Unite ale Americii</i>	139
3.4.4. <i>Rusia</i>	146
3.4.5. <i>China</i>	149
3.4.6. <i>Israel</i>	152
3.5. POSIBILE SOLUȚII PENTRU REZOLVAREA CRIZEI NUCLEARE IRANIENE.....	154
3.5.1. <i>Negocierile</i>	154
3.5.2. <i>Sancțiunile</i>	157
3.5.3. <i>Schimbarea regimului iranian</i>	160
3.5.4. <i>Atacul militar</i>	163
4. STUDIU DE CAZ: UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI IRAN	168
4.1. <i>RELAȚIILE DINTRE UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI IRAN PÂNĂ ÎN 2002</i>	168
4.2. <i>REAȚIA UNIUNII EUROPENE LA PROGRAMUL NUCLEAR IRANIAN</i>	173
4.3. <i>CADRUL TEORETIC</i>	182
4.3.1. <i>Noul instituționalism și integrarea europeană</i>	182
4.3.2. <i>Instituționalismul alegerii raționale</i>	189
4.3.3. <i>Instituționalismul sociologic</i>	193
4.3.4. <i>Este posibilă combinarea teoriilor?</i>	196
4.4. <i>INTERVENȚIA UNIUNII EUROPENE ÎN CRIZA NUCLEARĂ IRANIANĂ DIN PERSPECTIVA</i> <i>INSTITUȚIONALISMULUI ALEGERII RAȚIONALE</i>	199
4.4.1. <i>Interesele marilor state membre</i>	199
4.4.2. <i>Interesele întregii Uniuni Europene</i>	207

4.4.3. <i>Este instituționalismul alegerii raționale capabil să explice mijloacele utilizate de Uniunea Europeană?</i>	215
4.5. METODELE DE INTERVENȚIE A UNIUNII EUROPENE ÎN CRIZA NUCLEARĂ IRANIANĂ DIN PERSPECTIVA INSTITUȚIONALISMULUI SOCIOLOGIC	223
4.5.1. <i>Identitatea internațională a Uniunii Europene</i>	223
4.5.2. <i>Socializarea statelor membre</i>	228
4.5.3. <i>Învățarea din experiențe similare</i>	231
4.5.4. <i>Mobilizarea socială</i>	233
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	236
BIBLIOGRAFIE	243
ANEXE	282
ANEXA 1. ACTIVITĂȚI NUCLEARE SUSPENDATE ALE IRAN CA URMARE A DECLARAȚIEI DE LA TEHERAN - OCTOMBRIE 2003.....	282
ANEXA 2. STATUTUL FACILITĂȚILOR NUCLEARE DECLARATE DE IRAN 2003	283
ANEXA 4. HARTA FACILITĂȚILOR NUCLEARE ALE IRANULUI 2012	285
ANEXA 5. REZUMAT AL REZOLUȚIILOR CONSILIULUI DE SECURITATE AL ONU ADOPTATE CU REFERIRE LA PROGRAMUL NUCLEAR IRANIAN	286
ANEXA 6. SANȚIUNI UNILATERALE APLICATE DE STATELE UNITE ALE AMERICII IRANULUI	287
ANEXA 7. CHESTIONAR ȘI RĂSPUNSURI LA CHESTIONAR.....	289

CUVINTE CHEIE

Uniunea Europeană, Politica Externă și de Securitate Comună, Iran, securitate nucleară, Tratatul de Nepliferare Nucleară, instituționalismul alegerii raționale, instituționalismul sociologic.

REZUMAT

Introducere

Cât de *comună* este Politica Externă și de Securitate Comună a Uniunii Europene? Majoritatea cercetătorilor în domeniu ar fi de acord că această politică nu este tocmai *comună*, după cum au demonstrat în trecut acțiunile de politică externă ale Uniunii. Totuși, dacă analizăm modul în care Uniunea Europeană a înțeles să intervină în cazul crizei nucleare iraniene, răspunsul nu mai este unul atât de simplu. Pentru prima dată, statele membre ale Uniunii Europene au fost capabile să schițeze o poziție comună într-o criză internațională și au fost capabile să aibă o singură voce. Pe cât de surprinzătoare ar putea să pară această abordare europeană comună, în literatura de specialitate nu există o adevărată discuție privind motivele care au determinat Uniunea Europeană să acționeze unitar și nici o explicație privind mijloacele pe care Uniunea a decis să le utilizeze.

Astfel, teza are drept principal scop determinarea motivelor care au permis Uniunii să aibă o poziție comună și să devină prim negociator în problema nucleară iraniană. Cadrul teoretic utilizat va cuprinde două dintre cele trei tipuri de nou instituționalism dezvoltate în teoria integrării europene: instituționalismul alegerii raționale și instituționalismul sociologic. Ipoteza pentru această teză poate fi formulată astfel: Dacă există interese ale statelor membre ale Uniunii Europene, atunci Uniunea Europeană va interveni în crize

internaționale dar va utiliza în intervenția sa numai instrumente dintr-un set de opțiuni definite de către identitatea de securitate dezvoltată la nivel european.

Structura tezei

Teza de doctorat este structurată pe patru capitole principale, realizându-se în acest fel trecerea de la cadrul general al securității la securitatea nucleară, pentru ca finalul să fie dedicat analizării programului nuclear iranian și studiului de caz care prezintă reacția Uniunii Europene la criza nucleară iraniană.

Primul capitol al lucrării se axează pe problematica securității, cu accent deosebit pus pe conceptele de securitate din perioada contemporană. Securitatea a fost și va fi un concept central în studiile de securitate și în relațiile internaționale, un concept care, în ciuda extensivei utilizări, nu beneficiază de o definiție larg acceptată de către practicieni și teoreticieni deopotrivă. Conceptul de securitate a devenit cu atât mai relevant cu cât începând cu anii 1990 se observă schimbări în relațiile internaționale și în mediul de securitate, atât datorită disoluției bipolarității de la nivel internațional cât și datorită tot mai simțitului fenomen al globalizării.

În ceea ce privește structura capitolului, prima parte a acestuia are rolul de a prezenta originile acestui termen, de a clarifica dezbaterile pe marginea definirii conceptului de securitate, precum și sursele de ambiguitate legate de oferirea unei definiții universal acceptate. Cea de a doua parte a capitolului are în vedere viziunea clasică asupra conceptului de securitate, această viziune suprapunându-se în mare parte cu viziunea realistă privind acest concept central al relațiilor internaționale, în timp ce al treilea subcapitol prezintă evoluția acestui concept în noul mediu internațional apărut după sfârșitul Războiului Rece. Astfel, această parte are rolul de a prezenta extinderea conceptului de securitate, pentru a include și alte domenii decât securitatea militară în epoca post-Război Rece.

Pentru ca acest eseu să fie cât mai comprehensiv, am considerat importantă includerea unei secțiuni care să aibă menirea de a releva modul în care principalele teorii ale relațiilor internaționale au înțeles să definească conceptul de securitate. La finalul acestui capitol sunt clarificate conceptele de securitate utilizate de către principalele organizații internaționale sau regionale cu atribuții relevante în asigurarea păcii și securității internaționale.

Securitatea nucleară reprezintă subiectul principal al celui de al doilea capitol al tezei de doctorat. Pornind de la considerația că proliferarea nucleară reprezintă o preocupare

esențială a omenirii, așa cum a observat și Organizația Națiunilor Unite, capitolul are drept obiectiv principal analiza securității nucleare din perspectiva provocărilor contemporane dar și a răspunsurilor pe care comunitatea internațională a decis să le ofere. Capitolul este scindat în cinci părți. Astfel, prima parte se concentrează pe aspecte legate de dezvoltarea tehnologiei nucleare, cea de a doua parte supune atenției utilizările pașnice ale energiei nucleare, dar și provocările pe care acestea le ridică la adresa securității internaționale, în timp ce a treia parte are în vedere proliferarea armelor nucleare în ultima jumătate de secol.

Partea a patra analizează regimul internațional al neproliferării, care are în centrul său Tratatul de Neproliferare Nucleare, subliniind atât punctele tari ale acestuia cât și punctele slabe și eventuale soluții pentru remedierea deficiențelor de care suferă la momentul actual. S-a considerat de asemenea important a dedica ultima parte a capitolului în exclusivitate prezentării unor cazuri recente de proliferare nucleară care reprezintă provocări pentru regimul internațional contemporan al neproliferării nucleare și din care comunitatea internațională poate învăța anumite lecții în vedere perfecționării pe viitor a acestui regim.

Cel de al treilea capitol al tezei este dedicat în totalitate prezentării celor mai importante aspecte ale programului nuclear iranian. Iranul a întreprins primii pași pentru dezvoltarea unui program nuclear pe durata conducerii șahului Reza Pahlavi, și în mod ironic, una dintre primele țări care a sprijinit Iranul în vederea atingerii acestui obiectiv a fost chiar Statele Unite ale Americii, cea mai mare amenințare contemporană la adresa securității statului iranian. Atenția comunității internaționale a fost atrasă definitiv și irevocabil de programul nuclear iranian începând cu anul 2002 când au fost făcute primele dezvăluiri privind evoluțiile ascunse ale acestuia.

Capitolul este structurat în cinci părți principale. Prima parte analizează motivele care au stat la baza deciziei statului iranian de a dezvolta un program nuclear, pornind de la dreptul de a avea un program și susținerea de care se bucură acesta în rândul populației iraniene, continuând cu nevoile energetice, mândria națională și prestigiul, supraviețuirea regimului și oportunitatea, și terminând cu dorința Iranului de a-și asigura hegemonia regională dar și securitatea.

Capitolul continuă cu o cronologie detaliată a programului nuclear iranian pe diferite perioade, începând cu anii 1950 și până în zilele noastre, pentru a sublinia rolul pe care l-au avut diferiți actori internaționali în dezvoltarea acestui program nuclear. La finalul acestei părți sunt prezentate diferitele scenarii posibile privind evoluția pe viitor a programului nuclear. Quo vadis Iran? Se îndreaptă statul iranian înspre un program nuclear civil sau

militar? Există argumente care ne îndeamnă să credem că Iranul are dorința de a dezvolta un program militar dar și argumente care dovedesc contrariul.

Următoarea parte a acestui capitol prezintă consecințele pe care dezvoltarea unui program nuclear militar al Iranului le va avea atât asupra regimului neproliferării nucleare, un regim afectat deja de cazurile recente de proliferare, cât și asupra securității internaționale. Ultima parte a capitolului prezintă răspunsul principalelor organisme internaționale și al marilor puteri în fața cazului iranian de proliferare nucleară. În acest sens, sunt prezentate reacțiile Națiunilor Unite, a Agenției Internaționale pentru Energie Atomică, dar și a Statelor Unite ale Americii, ale Rusiei, Chinei, și Israelului, statele cu cel mai mare potențial de a influența evoluția programului nuclear iranian pe viitor.

Ultimul capitol al tezei reprezintă o trecere de la general la specific, un studiu de caz care are drept principal scop analiza reacției Uniunii Europene în cazul nuclear iranian. Intervenția unitară a Uniunii Europene în acest caz de proliferare a reprezentat o noutate pentru Politica Externă și de Securitate Comună, care deși a apărut cu mai bine de un deceniu în urmă a cunoscut mai degrabă cazuri de scindare în rândul statelor membre ale Uniunii Europene decât de unitate. Prima parte a capitolului prezintă relațiile dintre Uniunea Europeană (Comunitățile Europene la momentul respectiv) și Iranul începând cu anii 1950, în timp ce următoarele pagini ale capitolului prezintă principalele etape ale intervenției Uniunii Europene în soluționarea crizei nucleare iraniene.

Cadrul teoretic utilizat în prezenta teză, și anume noul instituționalism, cu cele două ramuri principale ale sale - instituționalismul alegerii raționale și instituționalismul sociologic, sunt prezentate în cea de a treia parte a capitolului. Finalul capitolului este dedicat în exclusivitate analizei intervenției Uniunii Europene în soluționarea crizei nucleare din Iran cu ajutorul celor două tipuri de abordare instituționalistă.

Concluzii și recomandări

Securitatea are încă o rezonanță puternică în studiile de securitate contemporane, și va continua să aibă, atâta timp cât vor exista diviziuni la nivel internațional sub forma statelor națiune. Sfârșitul Războiului Rece și globalizarea au condus la o modificare a conceptului de securitate, astfel încât securitatea ajunge să însemne nu doar o singură dimensiune, cea militară, ci șase dimensiuni, toate la fel de importante și intercorelate: securitate militară, securitate politică, securitate socială, securitate culturală, securitate ecologică și securitate economică.

În ceea ce privește teoria relațiilor internaționale, subliniem apariția a tot mai multe abordări care nu au drept scop rezolvarea problemelor ci înțelegerea problemelor, analiza modului în care acestea au apărut și care pun accentul pe rolul cunoașterii și al înțelegerii comune privind securitatea. Încercând să țină pasul cu evoluțiile de la nivel internațional, principalele organizații responsabile cu menținerea păcii și securității internaționale la nivel global sau regional au încercat să își adapteze conceptul de securitate utilizat dar și să își diversifice gama de activități întreprinse pentru a face cât mai cu succes față noilor provocări. De remarcat este faptul că aceste organizații preferă să evite oferirea unor definiții clare ale securității, datorită diversității statelor membre, și în schimb preferă să sublinieze pericolele la adresa securității pe care le au în vedere.

Putem afirma că securitatea a devenit în contemporaneitate un concept tot mai complex, însă cu siguranță evoluția acestui concept nu se va opri aici, depinzând nu doar de evoluțiile tehnologice și din domeniul militar ci și de evoluțiile din mediul cultural, social, ecologic și politic al statelor.

În același timp, securitatea nucleară a fost și va rămâne o preocupare esențială a comunității internaționale, mai ales dacă avem în vedere apariția după finalul Războiului Rece a celei de a doua ere nucleare, care presupune răspândirea armelor nucleare cu o mai mare rapiditate decât în trecut în special în rândul statelor aflate în curs de dezvoltare. În ceea ce privește utilizarea tehnologiei nucleare în scopuri pașnice, principalele provocări identificate la adresa securității internaționale sunt: costuri asociate și riscul epuizării resurselor de uraniu, siguranță și securitate, deșeurile nucleare, și riscul proliferării având ca și posibilă consecință terorismul nuclear.

Utilizarea tehnologiei nucleare în scopuri militare prin dezvoltarea de arme nucleare a cunoscut o creștere semnificativă mai ales după finalul Războiului Rece. Dacă în anul 1968, moment în care a fost semnat Tratatul de Neoproliferare Nucleară, existau cinci state nucleare, numărul acestora a crescut la nouă în zilele noastre, existând și posibilitatea ca Iranul să devină cel de al zecelea stat nuclear. Regimul neoproliferării nucleare include tratate și convenții multilaterale adoptate în general sub auspiciile ONU și ale Agenției Internaționale pentru Energie Atomică, cât și tratate bilaterale încheiate de Statele Unite ale Americii și Rusia, dar și mai noile demersuri în vederea eliminării totale a armelor nucleare.

Supraviețuirea regimului internațional al neoproliferării nucleare depinde de modul în care comunitatea internațională va decide să răspundă în fața noilor cazuri de proliferare nucleară, și anume India, Pakistan, Coreea de Nord, sau dimpotrivă să le ignore. În timp ce India și Pakistanul, nefiind state părți la Tratatul de Neoproliferare Nucleară, nu pot fi nici

verificate dar nici sancționate prin acest regim, Coreea de Nord, parte până în anul 2003 la NPT, a fost sancționată prin Consiliul de Securitate al ONU pentru proliferare însă deocamdată sancțiunile nu au avut efectul scontat. Cea mai mare îngrijorare este reprezentată de modul în care statele care doresc să prolifereze vor înțelege să utilizeze lecțiile relevate de aceste cazuri: este de preferat să rămână părți la NPT și să nu poată dezvolta programe nucleare militare, sau să le dezvolte dar să suporte consecințele, sau mai bine să renunțe la apartenența la NPT, eliberând-se astfel de toate constrângerile pe care le impune acesta?

În ciuda faptului că Iranul a fost suspectat de către statele occidentale timp de mulți ani că ar fi dorit să dezvolte arme nucleare, primele zvonuri privind existența unui program nuclear iranian complex au apărut în anul 2002, informațiile fiind dezvăluite de o mișcare iraniană de opoziție aflată în exil și ulterior confirmate de către Agenția Internațională pentru Energie Atomică. Investigațiile au arătat că Iran a dezvoltat capacitatea de a îmbogăți uraniu și a încercat să producă plutoniu, ambele activități fiind indispensabile unui program nuclear.

Motivațiile statelor care își manifestă intenția de a dezvolta programe nucleare sunt adeseori comune, iar în cazul Iranului acestea țin de: dreptul de care se bucură Iranul prin Tratatul de Neoproliferare Nucleară de a dezvolta un program nuclear civil completat cu susținerea largă de care se bucură acesta în rândul populației dar și al liderilor iranieni, nevoile energetice în creștere ale statului iranian, mândria națională și prestigiul unui stat cu o bogată și vastă istorie, asigurarea supraviețuirii regimului, momentul oportun pentru dezvoltarea unui program având în vedere preocupările comunității internaționale, asigurarea hegemoniei regionale și asigurarea securității statului iranian.

Interesul Iranului pentru tehnologie nucleară datează din anii 1950, când șahul Reza Pahlavi a început să primească sprijin de la Statele Unite ale Americii prin programul Atomi pentru Pace. După o perioadă de stagnare care a urmat revoluției teocratice, Iranul a redevenit interesat de un program nuclear la mijlocul anilor 1980, și după unele experimente întreprinse în anii 1990 dar și la începutul anilor 2000 programul nuclear iranian a început să acapareze întreaga atenție a comunității internaționale, fiind considerat cel mai grav caz de proliferare nucleară alături de cel al Coreei de Nord.

Ținând cont de consecințele pe care le-ar putea avea dezvoltarea unui program nuclear militar asupra regimului internațional al neoproliferării nucleare dar și asupra securității internaționale, nu este de mirare că atât organismele internaționale cât și marile puteri nu au ezitat să reacționeze. În ciuda încercărilor constante ale Agenției Internaționale pentru Energie Atomică de a clarifica evoluția programului dar și posibilele dimensiuni militare ale acestuia, rămân încă numeroase chestiuni de lămurit. Nici încercările Uniunii

Europene, nici ale marilor puteri reunite sub formula P5+1 de a soluționa criza nucleară iraniană prin negocieri, oferirea de stimulente, dar și sancțiuni multilaterale completate de sancțiuni unilaterale nu au fost suficiente pentru a găsi până la momentul actual o soluție acceptată de toate părțile implicate.

Posibilele soluții pentru rezolvarea crizei nucleare iraniene includ: continuarea negocierilor, aplicarea de sancțiuni fie ele multilaterale sau unilaterale, schimbarea regimului de la Teheran prin acțiuni și intervenții externe, și atacul militar, ca ultimă soluție. Fiecare dintre aceste soluții este caracterizată atât de puncte forte cât și de puncte slabe, și fiecare dintre ele are atât susținători în rândul marilor puteri cât și opozanți. Cel mai probabil vom asista în continuare la o combinație între primele două soluții, cea a negocierilor și cea a sancțiunilor, în timp ce soluția militară va fi evitată pe de o parte datorită riscurilor imense pe care le prezintă, iar pe de altă parte datorită lipsei de consens în rândul comunității internaționale pentru utilizarea acestei soluții finale.

Iranul va urma cu siguranță calea Coreei de Nord, ceea ce înseamnă în practică continuarea programului nuclear, colaborarea sporadică și limitată cu Agenția Internațională pentru Energie Atomică, continuarea negocierilor cu marile puteri doar atât cât este necesar pentru a se asigura că soluția militară nu va fi aplicată și că sancțiunile multilaterale adoptate în cadrul forumurilor internaționale sunt menținute la cel mai scăzut nivel posibil. Atât comunitatea internațională cât și Iranul sunt cu siguranță conștiente că lipsa unor alternative viabile face ca singura cale de urmat să fie cea în care negocierile sunt combinate cu sancțiunile. În aceste condiții, comunității internaționale nu i-a rămas decât să se pregătească pentru un Iran nuclear, scenariu considerat ca fiind mai mult decât probabil în viitorul apropiat și care poate fi în cel mai bun caz doar întârziat, și să încerce să atenueze potențialele efecte ale acestei stări de fapt.

Relațiile dintre Uniunea Europeană (Comunitățile Europene la momentul respectiv) și Iran au fost profund marcate până la finalul anilor 1980 de Războiul Rece, scopul principal al statelor occidentale fiind de a împiedica expansiunea regimului comunist în Iran. La fel ca și Statele Unite ale Americii, Uniunea a dezvoltat relații comerciale cu statul iranian pe durata conducerii șahului, principalii parteneri economici europeni ai Iranului fiind Marea Britanie, Germania, Franța și Italia. Relațiile bune s-au datorat pe de o parte dorinței iranienilor de a reduce dependența de Statele Unite ale Americii, în condițiile în care Uniunea era considerat ca fiind un posibil salvator în fața ostilității americane, și pe de altă parte importanței pe care europenii o acordau Iranului datorită bogatelor sale resurse energetice.

Dacă în primul deceniu care a urmat revoluției iraniene din anul 1979 relațiile dintre cele două entități s-au deteriorat puternic, Uniunea Europeană fiind solidară cu Statele Unite ale Americii și politica acestora de izolare a Iranului pe plan internațional, în ciuda faptului că statele europene aveau puternice interese economice în Iran, situația s-a îmbunătățit începând cu anii 1990. Uniunea Europeană nu numai că a refuzat să aplice același tratament ca și al SUA Iranului constând într-o politică de izolare, ci a și reușit să devină principalul partener comercial al Iranului. Relațiile bune dintre cele două părți au determinat chiar statele membre ale UE să înceapă în anul 2001 negocierile în vederea încheierii unui Acord de Comerț și Cooperare cu Iranul.

Dezvăluirile din anul 2002 cu privire la existența unui program nuclear iranian clandestin au afectat puternic cooperarea dintre cele două entități, Uniunea fiind mult mai înclinată să utilizeze condiționalitatea în relațiile sale cu Iranul: semnarea unui acord era condiționată de evoluții în domeniul neproliferării nucleare. Experiența unui deceniu de relații bune cu Teheranul dar și interesele statelor membre mari pe de o parte și ale întregii UE pe de altă parte au determinat Uniunea să devină principalul negociator în soluționarea crizei nucleare iraniene.

În ceea ce privește cadrul teoretic utilizat în explicarea intervenției UE în soluționarea crizei nucleare iraniene, instituționalismul alegerii rașionale subliniază importanța intereselor statelor membre în decizia de creare a unor instituții. Din acest punct de vedere, acțiunea unitară a Uniunii în crizele internaționale se datorează convergenței intereselor statelor membre. Mai mult decât atât, trebuie să avem în vedere și un alt factor, și anume puterea relativă a actorilor, din moment ce statele membre mari pot altera preferințele celorlalte state membre ale Uniunii Europene.

Criza nucleară iraniană este un caz de politică externă în care interesele marilor state membre au avut o importanță covârșitoare în conturarea unei intervenții unitare a UE. Interesele celor trei mari - Germania, Franța și Marea Britanie - de a interveni în soluționarea dosarului nuclear iranian sunt extrem de diverse: de la relații comerciale bune la dorința de a prezerva regimul internațional al neproliferării, de la preocupările privind credibilitatea Uniunii ca actor important pe arena internațională la dorința de a evita o nouă ruptură în rândul statelor membre.

În ciuda puterii de care beneficiază marile state membre, Uniunea nu ar fi fost capabilă să vorbească cu o singură voce dacă nu ar fi existat interese pentru întreaga UE de a soluționa cazul iranian. Abordarea unitară a Uniunii a fost în principal determinată de interese economice, geostrategice și de securitate, dar probabil că cel mai crucial aspect care

trebuie avut în vedere este oportunitatea pe care Iranul o reprezenta pentru revitalizarea Politicii Externe și de Securitate Comună.

Deși instituționalismul alegerii raționale este abordarea cea mai adecvată pentru explicarea intervenției Uniunii Europene în soluționarea crizei nucleare iraniene, ea nu se dovedește a fi utilă în explicarea mijloacelor de intervenție ale Uniunii Europene în acest caz de proliferare. Astfel, întrebarea care se pune este: a fost abordarea Uniunii Europene rațională? Răspunsul este unul negativ din moment ce există numeroase argumente care susțin iraționalitatea mijloacelor utilizate de către Uniunea Europeană, fie că vorbim despre încheierea acordurilor cu Iranul, în perioada 2003-2004, fie că avem în vedere sancțiunile multilaterale adoptate sub auspiciile ONU și sancțiunile unilaterale adoptate de Uniunea Europeană ca o completare la primele. Argumentele care susțin iraționalitatea intervenției UE țin de lipsa de stimulente pe care le putea oferi Iranului, lipsa de încredere dintre UE și Iran care a condus și la un ritm extrem de lent al negocierilor, neajunsurile acordurilor încheiate în perioada 2003-2004, slăbiciunea sancțiunilor multilaterale adoptate sub auspiciile ONU, dar și efectele extrem de costisitoare ale sancțiunilor unilaterale adoptate de UE chiar asupra statelor sale membre.

Toate aceste slăbiciuni ale abordării europene subliniază lipsa de raționalitate în decizia Uniunii de a utiliza mijloace precum negocierile, condiționalitatea și sancțiunile multilaterale și unilaterale. În consecință, instituționalismul alegerii raționale nu poate explica abordarea europeană în cazul problemei nucleare iraniene în ceea ce privește instrumentele acestei abordări. Dacă statele membre ale UE ar fi acționat conform logicii consecințelor, ar fi trebuit să vadă punctele slabe ale acestei abordări și să încerce să le elimine.

Doar cu ajutorul instituționalismului sociologic putem înțelege mijloacele utilizate de Uniunea Europeană în abordarea sa față de Iran. Cu alte cuvinte, logica consecințelor trebuie suplimentată cu logica oportunității. Statele membre ale Uniunii Europene au ales condiționalitatea, negocierile, sancțiunile multilaterale și unilaterale, deoarece apartenența la Uniunea Europeană contează și influențează opiniile statelor membre cu privire la comportamentul adecvat și așteptat într-o anumită situație. După cum susține instituționalismul sociologic, statele membre sunt în parte produse ale mediului instituțional în care acționează, un mediu în care au devenit puternic înrădăcinate și pe care nu îl mai contestă ci îl acceptă ca atare.

Identitatea internațională a Uniunii Europene care are la bază valori precum preferința pentru mijloacele pașnice în soluționarea problemelor internaționale,

multilateralismul, respectul pentru dreptul internațional și pentru organizațiile internaționale a influențat într-o măsură considerabilă abordarea UE în cazul nuclear iranian. De asemenea, statele membre ale Uniunii Europene au trecut printr-un proces de socializare în ceea ce privește chestiunile de politică externă, astfel încât cooperarea bună din trecut cu statul iranian și anii de experiență în domeniul neproliferării nucleare au determinat statele membre să considere că cea mai adecvată abordare în soluționarea crizei nucleare este utilizarea mijloacelor diplomatice și politice. Doar în caz de eșec al acestora urma să se recurgă la sancțiuni multilaterale și unilaterale.

În plus, statele membre au învățat din cazuri precum Irak, Coreea de Nord și Libia că este nevoie de o intervenție precaută în cazurile de proliferare nucleară, că prea multă critică și izolare nu determină o schimbare a comportamentului statului țintă și că orice aplicare de sancțiuni trebuie să fie graduală. Mobilizarea Comisiei Europene, a Parlamentului European, a opiniei publice dar și a organizațiilor internaționale par să fi influențat considerabil preferințele statelor membre ale UE în ceea ce privește mijloacele de intervenție în criza nucleară iraniană.

Intervenția Uniunii Europene în soluționarea crizei nuclear iraniene s-a dovedit a fi un bun caz pentru studierea modului în care instituționalismul alegerii raționale poate fi combinat cu instituționalismul sociologic. Putem concluziona că în încercarea de a soluționa criza nucleară iraniană statele membre ale Uniunii Europene au ales rațional dar dintr-un set de opțiuni care era deja definit de către instituții. Cel mai bun mod de a caracteriza abordarea UE în acest caz este cel de strategie determinată de interese dar bazată pe mijloacele considerate a fi adecvate.

Implicațiile pentru viitorul Politicii Externe și de Securitate Comună pot fi rezumate astfel: statele membre vor acționa împreună în viitoarele crize internaționale doar atunci când vor avea interese, și cel mai probabil statele își vor menține preferința pentru instrumentele non-militare și putere soft datorită credinței lor că mijloacele politice și diplomatice pot face miracole atunci când vine vorba de soluționarea problemelor cu care comunitatea internațională se confruntă în zilele noastre.

